

## ТРАНСФОРМАЦІЯ МОРАЛЬНИХ ПРІОРИТЕТІВ НА ШЛЯХУ ДО ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

*У статті розглядається генезис цінностей і формується визначення моральних пріоритетів відповідно до зростання й значимості людської особистості в суспільстві та її індивідуальної свободи. Досліджуються взаємозв'язок цінностей і сформованих на їх базі моральних пріоритетів з гендерними цілями суспільства та відповідність їх з особистісними інтересами кожної статі.*

**Ключові слова:** мораль, моральні цінності, моральні пріоритети, особистість, стать, гендер.

Однією з умов перетворення суспільства є утвердження нових моральних пріоритетів. Адже їх вплив на людину, особливо моральний вимір людського буття, є досить великим і зумовлює її поведінку, свідомість, систему цінностей і взагалі життєтворчість у цілому. Сьогодні ми стикаємося з деформацією морально-духовної сфери буття, руйнацією самобутності й унікальності кожного індивіда, що супроводжується перетворенням його на людину “одного дня”, відчужену, зі спотвореним уявленням про жалість і милосердя, співчуття та зневагу, добро й зло. Особливо це важливо в сучасний період, де чітко вимальовується криза духовності – проблема “втраченого покоління”, відсутність соціальної захищеності, руйнування системи цінностей суспільства і, як наслідок, відсутність моральних орієнтирів поведінки людини.

Зниження рівня загальної, зокрема й моральної, культури, соціальна апатія, проникнення в суспільну свідомість інноваційних моральних цінностей, що характеризуються заміщенням гуманізації меркантилізацією та раціоналізацією, – усе це впливає на процес формування індивіда в умовах нинішньої дійсності. Ще П.Сорокін на початку ХХ століття характеризував свій час як кризовий, його слова досить сильно відповідають і духу нашого часу: “... всі найважливіші аспекти життя, укладу і культури західного суспільства переживають серйозну кризу... Хворі плоть та кров західного суспільства, і ледь на його тілі знайдеться хоча б одне здорове місце чи нормально функціонуюча нервова тканина... Ми ніби знаходимося між двома епохами: вмираючою чуттєвою культурою нашого променистого вечора і наступаючої ідеаціональної культури завтра, що твориться. Ми живемо, мислимо, діємо в кінці сяючого чуттєвого дня, що тривав шість віків. Але світло повільно згасає, і в темі, що згущується, нам все важче відрізнити це величчя і шукати надійні орієнтири в сутінках, що наступають. Ніч цієї перехідної епохи починає спускатися на нас, з її жахами, тіннями, що лякають. За її межами, однак, ми відрізняємо розквіт нової великої ідеаціональної культури, що вітає нове покоління – людей майбутнього” [7, с.427]. Це чи не основна характеристика сучасної інтелектуальної ситуації європейської культури. Інтерес посилюється й до “філософії цінностей”, що зумовлено перехідним станом українського суспільства, невизначеністю ціннісної системи, кризою духовної життєдіяльності людини, а також кризою мистецтва й науки, філософії та релігії, права, моралі й способу життя. Це – криза форм соціальної, політичної, економічної організації, включаючи форми шлюбу й сім'ї [2, с.64]. Це – криза майже всього життя, образу думок і поведінки, що властиві західному й українському суспільству. Та найбільший її прояв відбивається на самій людині, яка спрямована не на усвідомлення сенсу свого існування, а на матеріальне благополуччя й особистісний успіх, престиж і соціальний статус.

Попри такий кризовий стан духовної культури, модернізуючись, суспільство все ж надає людській особистості та її індивідуальній свободі великого значення, однак залишає її наодинці із собою, власними інтересами, цінностями та переконаннями. Намагаючись відповідати суспільним вимогам і не переживати конфлікт із ними, людина пристосовується до сформованих умов і всупереч наданій їй свободі й цінності втрачає себе.

Проблема ускладнюється й гендерним моментом, який вносить різноплановість у формуванні моральної культури особистості, що фактично взаємопов'язані й часто визначають один одного. Адже людина стає особистістю у відносинах і через відносини з іншими людьми, буття особистості, реалізація себе може бути здійснена тільки через відносини й досвід, який впливає з них. А гендерний аспект становить вагому складову взаємовідносин.

Такі умови спричиняють постійну зміну цінностей та їх смислу. Генезис цінностей, зміна пріоритетності тої чи іншої цінності, у свою чергу, змістовно та концептуально виражають проблему особистості, її місця в суспільстві, а також орієнтацію, якою вона визначає смисл свого буття й у цьому зв'язку являє собою виняткову цікавість як для теоретичної думки, так і для соціальної практики.

Перелік джерел, присвячених філософському аналізу різних аспектів проблеми цінностей, ціннісних орієнтирів і моральному виміру людського буття, є досить широким. Так, у працях С.Ф.Анісімова, Г.В.Гребенькова, С.Б.Кримського, М.Д.Култаєвої, В.А.Малахова, І.С.Нарського, С.В.Пролеєва, Л.В.Сохань, І.В.Степаненко, В.П.Тугарінова, Н.В.Хамітова та інших дослідників розглядаються загальнотеоретичні аспекти аксіології й водночас репрезентуються різні бачення проблеми цінностей у культурі взагалі й українській зокрема. Представляють суттєве зацікавлення праці Ю.Габермаса, А.Маслоу, Ч.Стівенсона, С.Франка, Е.Фромма, Ф.Фукуями та багатьох інших, де йдеться про дослідження багатоаспектних проблем розбудови “духовного суспільства”. Безпосередньо гендерною теорією займалися зарубіжні дослідники Сандра Бем, Роберт Сталлер, Рода Унгер, російські – І.С.Кон, Н.Л.Пушкарьова, Н.О.Шведова, В.І.Успенська, українські науковці В.П.Анаєва, Т.І.Гундорова, О.Р.Кісь, Л.С.Кобилянська, Л.В.Лавриненко, І.В.Лебединська, Л.А.Усамова та інші.

Незважаючи на такий широкий спектр звернень до вказаної проблематики, нам рідко зустрічається осмислення моральних пріоритетів в їх взаємозв'язку з теорією гендеру. Ця частина питання залишається відкритою й вимагає додаткового осмислення чи навіть переосмислення.

**Мета** роботи – дослідити вплив моральних пріоритетів на формування людської особистості, її свідомість і духовну й фізичну діяльність у співвідношенні з гендером, а також показати їх зміну відносно переоцінки ціннісної системи суспільства.

Сьогодні ми стикаємося з відмінним ціннісним світом чоловіка та жінки, що є наслідком багатовікового панування патріархальних уявлень про світ. У кожного з них свої особливості. Переважно співвідношення цінностей світу чоловіка та цінностей світу жінки має підпорядкований характер. Це проявляється в залежності жінки від чоловіка, а відповідно й прийнятті нею тих цінностей, що були утверджені патріархальною культурою.

Гендерна поляризація суспільства зумовила, по-перше, різні ролі, які чоловік і жінка виконують у соціумі, по-друге, чоловічі й жіночі види діяльності, які різко розмежовувалися, а відмінності між ними освячувалися релігією або посиленнями на природу та вважалися непохитними й, по-третє, відповідно до вищезазначених моментів і відмінну систему цінностей, яка була строго ієрархічна, жінці відводилася підпорядкована роль, так що навіть ідеальний образ жінки конструювався з точки зору чоловічих інтересів.

Нині ситуація змінилася досить радикально. Моральні пріоритети патріархального устрою втратили свої позиції, актуальним стало питання правильної побудови морального світу обох статей.

У жіночому світі і світоглядні, і моральні, естетичні, зрештою, навіть побутові цінності виявляються аж надто відмінними від узвичаєних для патріархального суспільства “жіночих” інтересів і соціальних ролей. Саме традиційні уявлення (турботлива й покірна господиня, віддана коханка, хранителька домашнього вогнища тощо) і демістифікуються як силоміць нав'язані жінці “сильною” статтю. Утім і чоловічий світ у своє-

му ціннісному аспекті повинен підтримувати ті цінності, які створив сам чоловік, хоча сьогодні це зробити все важче й важче. Адже деякі з них не відповідають духу сучасної культури й навіть суперечать новим ціннісним орієнтирам. Постмодерністська відмова від універсалізму, від ідеалізації єдиного універсального розуму дає підстави вже не ототожнювати загальнолюдське лише із чоловічими цінностями, а розглядати його як гармонійну єдність нетотожного. Кожна грань цієї єдності самоцінна, але й необхідна для універсуму [6, с.21].

У всі часи дуже сильно цінилися чоловіча хоробрість і сила – засоби та символи родової безпеки й захищеності, завжди була велика цінність материнства, цінність хліба, домашнього скоту та зброї. Усе це також було об'єктом посвячення, про ці природні та соціальні явища, що виникли, у всіх народів складалися легенди, міфи, епічна чи лірична поезія, що володіли ознаками традиційності. Але нині відзначаються поряд із цими моментами й такі якості чоловіка, як турботливість, уміння розуміти жінку й допомагати їй по господарству та у вихованні дітей. Однак до жінки вимоги стали жорсткішими, адже поряд із материнством від неї вимагають збереження фізичної краси й молодості та вміння поєднувати в собі риси хорошої матері, домогосподарки й спеціаліста у своїй галузі (сфера роботи).

Усі ці моменти зумовили зміну ціннісної системи суспільства та трансформацію пріоритетних цінностей. Розкриваючи глибше проблематику, доцільним буде надати визначення основних понять і через їх формулювання показати можливі пріоритети гендерно-трансформованого суспільства.

Цінність – термін, що використовується у філософії та соціології для позначення людських, соціальних і культурних значень певних об'єктів та явищ, що відносяться до світу належного, до Абсолюту [3, с.798].

Цінності існують в культурі в певному ієрархічному порядку, тобто йдуть від менш важливих до більш значущих. Відповідно, людина для визначення власного смислу буття буде керуватися тільки пріоритетними цінностями, що є найбільш близькими до її потреб та інтересів. Саме вони намічають ті моральні пріоритети, які вона встановить як такі, що найбільш повно характеризують її світовідчуття та світорозуміння.

Під *пріоритетом* розуміють:

- 1) першість у відкритті, винаході, висловленні ідеї;
- 2) переважне право, значення чогось.

Життєві пріоритети особистості розглядаються як система категорій: світогляд, мотиви, потреби, інтереси, переконання, установки, самореалізація. Досить важливе місце тут належить створенню ідеалу, який сприяє усвідомленості особистістю своїх дій і вчинків.

Отже, під *моральними пріоритетами* ми будемо розуміти перевагу одних моральних якостей, цінностей, принципів і норм над іншими, що певною мірою визначають спрямованість способу буття людини до ідеалу належного.

В основі формування моральних пріоритетів особистості лежить діалектична взаємодія зовнішнього та внутрішнього. Особистість вибірково ставиться до зовнішніх впливів, керує своїми діями та вчинками, формує активну життєву позицію, тобто відображення дійсності людською свідомістю має не лише форму пізнання, а й форму оцінювання (відображення реального зв'язку об'єкта з потребами, інтересами, бажаннями, прагненнями, цілями, ідеалами суб'єкта). Унаслідок цього, здійснюючи самовиявлення, особистість проявляє незалежність від зовнішніх обставин, реалізує самодетермінацію. Також, будучи одиницею певної соціальної групи, яка об'єднується єдиними соціокультурними умовами життєдіяльності, особистість співвідносить свої смисложиттєві уявлення, плани на майбутнє, можливості професійного вибору з конкретними умовами життєдіяльності цієї соціальної групи. Іншими словами, особистість приймає (чи не приймає) соціальні норми, ідеали, вимоги суспільства й ставить їх у ряд особистісних

переконань, цінностей і, як наслідок, дотримується відповідних правил поведінки, у тому числі й з урахуванням гендерного чинника [1, с.608].

У найширшому розумінні гендер можна визначити так: гендер – це змодельована суспільством і підтримувана соціальними інститутами система цінностей, норм і характеристик чоловічої й жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та відносин жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що, насамперед, установлюється соціальною, політичною, економічною й культурною константами буття й фіксує уявлення про чоловіка та жінку залежно від їх статі [5, с.87].

З визначення випливає, що не біологічна стать, а соціокультурні норми розкривають психологічні якості, моделі поведінки, професії жінок і чоловіків. Бути в суспільстві чоловіком або жінкою означає не просто мати різні анатомічні властивості, а й виконувати нав'язані їм гендерні ролі.

Гендер стосується не тільки чоловіків і жінок як окремих індивідів, а й характеризує відносини поміж ними як соціально-демографічними групами та гендерні відносини в цілому – те, як реалізуються соціальні ролі жінок і чоловіків, дівчаток та хлопчиків, як вони соціально вибудовуються.

Гендер створюється (конструюється) суспільством як соціальна модель жінок і чоловіків, що визначає їх положення і роль в суспільстві та його інститутах (сім'ї, політичній структурі, економіці, культурі й освіті тощо).

Саме наявність гендерної зміни в суспільстві спричинило перегляд існуючих цінностей і формування нових ідеалів чоловіка та жінки. На задній план відходять цінності, які пригнічували жінку, робили її залежною від чоловіка, що також пов'язано й з утвердженням цінності кожної особистості та її індивідуальної свободи. Пріоритетами для жінки стають її потреби й інтереси, через які вона намагається утвердити себе як самодостатню та повноцінну індивідуальність, також здатну до творчості та гідну нарівні із чоловіками змінювати й будувати власний спосіб і смисл буття. Важче в цьому плані чоловікам, які ще й досі не можуть відверто визнати свої інтереси, що досить часто суперечать створеній ними ж ціннісній структурі. Основним пріоритетом для них уже не залишається бути годувальником сім'ї. На рівних правах з жінкою він може вести домашнє господарство, не втрачаючи своїх маскуліних якостей (фізична сила, логічність, об'єктивність, незалежність, стійкість), а жінка працювати на роботі, не втрачаючи своєї жіночності (ніжність, чуйність, турботливість, уважність тощо). Головною перевагою для обох статей мають бути взаєморозуміння, повага, підтримка, а не повна рівність у всьому, що нівелює справжню сутність чоловіка чи жінки, роблячи їх несправжніми.

Відповідно гендерний чинник завжди був і є важливим у визначенні індивідом своєї позиції в житті, своєї буттєвості. Він є тим чинником, який певною мірою обмежує свободу особистості, не дає їй повноцінно розкритися та жити згідно з власним призначенням, а цінності, які встановлює для себе індивід, деякою мірою є його наслідок.

Так, фактично, зміна цінностей узагалі та зміна гендерної культури в умовах сучасного суспільства є одним із тих компонентів, які міняють духовну культуру особистості та її моральні пріоритети.

На шляху до гендерної рівності ми повинні сформувати таку гендерну культуру, яка б не обмежувала людину в її свободі вибору та самореалізації відповідно до певної статі.

Суспільство гендерної рівності – це такий стан суспільства, у якому чоловікам і жінкам як рівноправним партнерам надаються рівні можливості для добровільної участі в усіх видах діяльності, де вони користуються однаковими політичними й економічними, соціальними та культурними правами й свободами, а також виконують однакові обов'язки та несуть однакову відповідальність [4, с.114]. Відповідно трансформація моральних пріоритетів людини повинна виявлятися не у формуванні підпорядкованої системи цінностей одній із статей, а утверджувати повагу, толерантність, взаєморозуміння й цінність кожної особистості незалежно від того є вона чоловіком чи жінкою. Не

суперництво повинно стати основним пріоритетом, а підтримка один одного та вміння враховувати внутрішній світ кожного.

Так, у сучасних умовах неможливо обійтися без переосмислення існуючої ціннісної ієрархії патріархального суспільства, у якому вже існуючі правила та норми поведінки, ціннісні орієнтири засвідчили свою неефективність. Зміни, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя та в самій людині, показують певну спрямованість цінностей на підтримання діалогу між статями, який проявляється у визнанні значущості обох сторін. Провідними моральними пріоритетами людини на шляху до гендерної рівності поступово стають відкритість один до одного та цінність кожного.

1. Капустюк О. Вплив гендерної соціалізації на самодетермінацію особистості / О. Капустюк // Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії : зб. матеріалів наук.-практ. конф. – К., 2011. – 778 с.
2. Катаєв С. Сучасне українське суспільство : навч. посіб. / С. Катаєв. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 206 с.
3. Новейший философский словарь / сост. А. А. Грицанов. – Мн. : Изд. В. М. Скакун, 1998. – 896 с.
4. Основи культури гендерної рівності : навч. посіб. / за ред. О. Семиколєної. – К. : Ніка – Центр, 2010. – 176 с.
5. Психология личности : словарь-справочник / под ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. – К. : Рута, 2001. – 320 с.
6. Сімона де Бовуар. Друга стать : у 2 т. – Т. 1 / Сімона де Бовуар ; пер. з фр. Н. Воробйової та ін. – К. : Основи, 1994. – 390 с.
7. Сорокін П. А. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин ; [общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Солосонова] ; пер. с англ. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.

*The genesis of values is examined in the article and determination of moral priorities is formed in accordance with an increase and meaningfulness of human personality and its individual freedom that society. Intercommunication of values and moral priorities are formed on its base is investigated with the gender aims of society and it's accordance to personality interests of every sex.*

**Keywords:** morality, moral values, moral priorities, personality, sex, gender.

**УДК 17:37.034**

**ББК 87.77**

**Богдан Рохман**

### **ПРОБЛЕМИ МОРАЛІ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА (РОЗДУМИ ПІСЛЯ КОНФЕРЕНЦІЇ)**

У розвитку вітчизняної гуманітарної науки простежується тенденція актуалізації тих наукових напрямів, які поєднують класичні теоретичні положення з прикладними й практичними в соціокультурній сфері. У зв'язку із цим, 24–25 травня 2013 року науковцями кафедри філософії та соціології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника було проведено IV міжнародну наукову конференцію з етики на тему “Проблеми моралі: теорія та практика”. До кола проблем, що обговорювалися на цьому заході, увійшли: історія етичних учень, теоретичні проблеми моралі, проблеми прикладної етики, етика в різних сферах людського буття.

На конференції було зроблено ряд доповідей відомих науковців, що різнопланово висвітлювали теоретичні й практичні проблеми моралі.

Т.Е.Василевська у своїй доповіді “Інституціональні та особистісні чинники підтримки етики державних службовців” зацентувала увагу на нагальному здійсненні системних конструктивних перетворень в етиці держслужби й особливо на потребах її реформування. Накресливши шляхи зазначеної новації, науковець пов'язала їх із внутрішніми імперативами й особистісними моральними чеснотами працівників державної служби. Стимулами добросовісного поведіння чиновництва було виокремлено такі: оптимальна структура організації, створення сприятливих умов праці, прозорі та справедливі